



D87/03

25 februari 1987.

HET VERZET IN ZUID-AFRIKA (II).

In dit tweede rapport over het verzet in Zuid-Afrika tegen het aldaar aan de macht zijnde apartheidsregiem worden hoogte- en dieptepunten uit de geschiedenis van het 'African National Congress' (ANC) en van de 'Communist Party' (eerst CPSA, later SACP) summier beschreven. Deze kroniek mondt uit in een korte weergave van de tegenstellingen die in de jaren vijftig binnen het ANC zichtbaar werden en die in 1959 resulteerden in het uittreden van de panafrikanisten en de oprichting door hen van het 'Pan-Africanist Congress of Azania' (PAC).

HET VERZET IN ZUID-AFRIKA (II).

De aanloop naar het ANC.

Op 8 januari 1912 richtten zwarte intellectuelen en middenstanders uit alle stammen en streken van Zuid-Afrika in Bloemfontein het 'South African Native National Congress' (SANNC) op. Deze organisatie wilde de belangen van de zwarten beschermen en bevorderen en richtte zich daarbij vooral tegen de 'Native Land Bill', een wet die het de zwarten onmogelijk maakte om buiten de als zodanig aan de verschillende stammen toegewezen gebieden grond en huizen te bezitten of te kopen. Revolutionair was de beweging toen zeker nog niet, noch in haar methoden, noch in haar concepties. Doordat het protest in die tijd vorm werd gegeven vanuit het denkbeeld dat binnen de bestaande maatschappij langzamerhand meer concessies en uiteindelijk gelijkberechtiging verkregen zou kunnen worden, was het gematigd en bleef het bij het indienen van petitie's, die vervolgens niet werden gehonoreerd.

Na afloop van de Eerste Wereldoorlog stuurde het SANNC een delegatie naar de vredesconferentie in Versailles om daar te pleiten voor de rechten van de zwarte Zuidafrikanen. Ook dit pleidooi leverde niets op. Wel maakten de afgevaardigden in de conferentiestad kennis met de zwarte Amerikaan DUBOIS, een geestelijk vader van het pan-afrikanisme, die daar was om propaganda te maken voor zijn idealen. Deze ontmoeting betekende het begin van de contacten tussen de zwarte nationalist in Zuid-Afrika en de pan-afrikanistische bevrijdingsbeweging.

In 1925 vormde het SANNC zich in navolging van andere bij de pan-afrikanistische aangesloten congressen om tot het 'African National Congress (of South Africa)' (ANC). Bij die gelegenheid werd 'Nkosi sekelel'i - Afrika' (God behoeft Afrika) uitgeroepen tot volkslied en werden de kleuren van de vlag vastgesteld: zwart, groen en goud; deze kleuren representeerden respectievelijk de bevolking, de natuur en de mijnbouw.

De eerste jaren van de CPSA.

Op 29 juli 1921 werd door blanke marxisten-leninisten in Zuid-Afrika de 'Communist Party of South Africa' (CPSA) opgericht als eerste communistische partij op het Afrikaanse continent. Partijleider werd Sidney BUNTING. De partij concentreerde zich in de begintijd op de verdediging van de positie van de blanke arbeiders, die door de goedkopere zwarte werkrachten uit de markt geprijsd dreigden te worden, en steunde daarom in 1922 zelfs een daarmee verband houdende staking van blanke mijnwerkers. De leus van de partij luidde toen dan ook: "Arbeiders der wereld, verenigt U voor een blank Zuid-Afrika!". In 1924 besloot de door Moskou geleide internationale organisatie van communistische partijen, de Komintern, om nadrukkelijk aandacht te gaan besteden aan een voordien verwaarloosd onderwerp, namelijk de rechten van de negers in de wereld. Na druk vanuit Moskou en heftige interne strijd volgde de CPSA deze ingrijpende koerswijziging. De partij ging pleitten voor een onafhankelijk en autochtoon Zuid-Afrika, waarin de blanke minderheid overigens wel zekere groepsrechten zou moeten genieten. Eerst nadat de bevrijding van de zwarte bevolking gerealiseerd zou zijn, zou de strijd voor het socialisme weer prioriteit krijgen.

Kortstondig contact ANC - CPSA.

Als gevolg van de ontwikkelingen binnen de CPSA kwam het tot contacten tussen de communisten en het ANC. Dit leidde er zelfs toe dat de toenmalige ANC-voorzitter James J. GUMEDE, zelf geen communist, de CPSA prees als "de enige partij die eerlijk en oprecht strijdt voor de onderdrukte volkeren". En op

uitnodiging van de Sovjet-leiders woonden GUMEDE en James LA GUMA* later dat jaar in Moskou de herdenking bij van de Oktober-revolutie. Bij zijn terugkeer in Zuid-Afrika toonde GUMEDE zich buitengewoon enthousiast: "Ik heb de nieuwe wereld zien aanbreken, daar waar het al bezig is. Ik ben naar het nieuwe Jeruzalem geweest".**

Binnen het ANC was men blijkbaar toch niet gelukkig met deze toenadering tot de communisten, want tijdens de eerstvolgende algemene vergadering die in 1930 werd gehouden, moest GUMEDE als voorzitter plaats maken voor de in Amerika opgeleide dr. Pixely I. SEME. Het ANC besloot toen voorts communisten niet langer toe te laten tot de organisatie, een beleid dat overigens slechts enkele jaren werd volgehouden.

In de loop van de jaren dertig ondernam de CPSA geheel volgens de lijn van Moskou enkele pogingen om samen met het ANC een Volksfront te vormen. Het ANC ging op deze avances evenwel niet in.

ANC-jongeren radicaliseren.

Ook in de jaren dertig begon onder de jongere generatie binnen het ANC onvrede te groeien over het door hen als volgzaam en naief bestempelde optreden van de ouderen. De jongeren richtten hun kritiek met name op de samenwerking van de ANC-leiders met de blanke autoriteiten in de midden jaren dertig door de regering gevormde 'Native Representative Council'. Voorts verweten zij de ouderen een schromelijk tekort aan nationaal besef. Als inspirator en leider van deze groep jongeren trad Anton LEMBEDE op.

In 1944 werd vanuit deze kring de 'Youth Ligue' van het ANC opgericht. De groep stelde een "national revival" voor te staan en verwierp onder het motto "Afrika voor de Afrikanen" alle vormen van vreemde cq. buitenlandse overheersing en leiding. LEMBEDE werd voorzitter en Oliver TAMBO nationaal secretaris en later vice-voorzitter. Andere vooraanstaande leden waren Nelson MANDELA, Walter SISULU en Robert Mangaliso SOBUKWE.

Deze jongeren stelden zich sterk zwart-nationalistisch op en moesten daarom niets hebben van ideologieën als marxisme en communisme die zij als geïmporteerd en wezensvreemd aan het Afrikaanse volk beschouwden. In de praktijk stuitten zij evenwel herhaaldelijk op communisten en bleken zij dan toch wel met hen uit de voeten te kunnen. De onderlinge relaties tussen in ieder geval een deel van de ANC-jongeren en de CPSA verbeterden daardoor gestaag.

*James LA GUMA was in die dagen niet alleen secretaris van het ANC in de Kaapprovincie, maar ook - en al langer - lid van de CPSA-leiding. Hij was het die in 1924 tijdens een verblijf in Moskou te horen had gekregen dat de CPSA het beleid fundamenteel diende te herzien.

**Aldus Claude HARMEL in 'Est et Ouest', juli/augustus 1986. Hij beroept zich op het door de blanke Zuidafrikaanse communist A. LERUMO (pseudoniem van Michael HARMEL) geschreven boek 'Fifty Fighting Years' (Londen, 1971).

ANC krijgt 'Program of Action'.

Vooral door de inspanningen van de jongeren kwam het ANC er in december 1949 toe om een 'Program of Action' te formuleren. Daarin werden de doeleinden van de organisatie als volgt beschreven: "Vrijheid van blanke overheersing en realisering van politieke onafhankelijkheid". Volgens het document betekende dit dat begrippen als "segregatie, apartheid, trustee-ship en blanke leiding" radicaal werden verworpen. Met deze opstelling voegde het ANC zich in het koor van de bevrijdingsbewegingen die elders in het na-oorlogse Afrika waren ontstaan. Belangrijk was het ook dat het ANC zich met het aannemen van dit beleidsprogram liet kennen als een op de massa gerichte organisatie. Tijdens het ANC-congres in december 1949 werden vooraanstaande jongeren in de leiding gekozen. Zo werd Walter SISULU een der secretarissen en kreeg Oliver TAMBO een plaats in de raad die het 'Program of Action' in daden moest gaan vertalen.

De CPSA verboden.

Alhoewel het ledental van de CPSA hooguit enkele duizenden bedroeg, zag de Zuidafrikaanse regering in de communisten een dermate grote bedreiging dat in 1950 een 'Wet op de onderdrukking van het communisme' werd uitgevaardigd. Voordat deze wet van kracht was geworden en de CPSA op basis daarvan formeel werd verboden, nam de partijleiding in een paniek-reaktie het besluit de partij op te heffen. Vooraanstaande communisten als Moses KOTANE (secretaris-generaal sinds 1939), John B. MARKS en Govan MBEKI namen sindsdien actief deel aan het werk van het ANC.

Nadat de wet was afgekondigd en de CPSA verboden, organiseerde het ANC een bijeenkomst waarop TAMBO de aanwezigen waarschuwde dat "geen enkele democratische organisatie ontzien zal worden als wij de aanval op de CP zonder verzet laten passeren. Vandaag is de CPSA aan de beurt, maar morgen dan bijvoorbeeld het ANC".*

Overigens besloten de leiders van de CPSA reeds in 1953 in het diepste geheim de partij opnieuw op te richten, en wel als een ondergrondse organisatie**. De naam van de partij werd toen gewijzigd in 'South-African Communist Party' (SACP).

Het ANC wordt actief.

Het ANC, dat in 1952 een nieuwe voorzitter kreeg in de persoon van Albert John LUTHULI, begon massale akties in de vorm van stakingen, boycotten en overtreding van apartheidswetten te ontketenen. Alhoewel de toon grimmiger werd, bleef het ANC vasthouden aan het uitgangspunt dat zijn activiteiten geen gewelddadig karakter mochten aannemen. LUTHULI, een vertegenwoordiger van de ouderen, wees geweld af en oefende een matigende invloed uit op de leiders van de meer radicale jongere generatie***.

Politiek van veel meer belang was dat het ANC steeds nauwer ging samenwerken met het 'South African Indian Congress' (SAIC), de 'South African Coloured Peoples Organization' (SACPO) en het 'Congress of Democrats' (COD). Dit COD was een kleine organisatie van tegen de apartheid gerichte blanken, waarvan de

*Claude HARMEL in 'Est et Ouest', oktober 1986.

**Deze heroprichting werd zo goed geheim gehouden, dat zij eerst in de loop van de jaren zestig publiek bekend werd.

***LUTHULI (1898-1967) kreeg in 1961 de Nobelprijs voor de vrede-1960 wegens zijn verdiensten voor de geweldloze bestrijding van de rassendiscriminatie.

communistiche advokaat Bram FISHER voorzitter was en waarin communisten ook verder sterk waren vertegenwoordigd. De samenwerking leidde in 1954 tot de vorming van een federatie, die bekend werd als de 'Congress Alliance'. Veelbetekend was het dat het bestuur van dit samenwerkingsverband paritair werd samengesteld, waardoor een organisatie als de COD natuurlijk wel een onevenredig grote invloed kreeg. Het begin 1955 opgerichte 'South African Congress of Trade Unions' (SACTU), een op het ANC gebiënteerde vakbondsfederatie, sloot zich vrijwel onmiddellijk aan bij de 'Congress Alliance'.

Het 'Freedom Charter'.

In 1955 riep de 'Congress Alliance' op initiatief van het ANC een grote nationale vergadering bijeen, die op 26 en 27 juni in Kliptown, een voorstad van Johannesburg, werd gehouden. Tijdens die door 3000 gedelegeerden bezochte conferentie werd een gezamenlijk politiek programma aangenomen, het 'Freedom Charter'. In dit - nu nog steeds van kracht zijnde - handvest werd met zoveel woorden vastgelegd dat "Zuid-Afrika toebehoort aan allen die er wonen, blank en zwart". Voorts werd gekozen voor het principe van "one man, one vote", zij het dat de betekenis daarvan onmiddellijk werd beperkt door de toevoeging: "Alle bevolkingsgroepen en rassen dienen een gelijkwaardige status te hebben in de overheidsorganen, bij de gerechtshoven en in het onderwijs". Tenslotte werd geopteerd voor een gemengde economie, in welk verband werd bepaald dat er ingrijpende hervormingen zouden moeten komen, inclusief gelimiteerde nationalisaties van sommige belangrijke industrieën.

Meer akties.

In de tweede helft van de jaren vijftig kwam het tot steeds meer massale maar nog steeds geweldloze protesten. Zo organiseerde het SACTU een groot aantal stakingen, waren er demonstraties tegen het inferieur genoemde onderwijs voor de zwarten en werd er herhaaldelijk geprotesteerd tegen de deportaties naar de door de regering aangewezen thuislanden. Op 9 augustus 1956 manifesteerden de zwarte vrouwen zich voor het eerst op grote schaal toen ruim 20.000 van hen in Pretoria gingen demonstreren tegen de passenwetten voor vrouwen*

Onenigheid.

Zeker niet alle zwarte ANC-leden reageerden overigens enthousiast op het 'Freedom Charter'. Met name door Robert SOBUKWE geleide pan-afrikanistische jongeren diskwalificeerden het stuk als strijdig met het uit 1949 daterende 'Program of Action'. Deze pan-afrikanisten waren woedend over de bepaling dat Zuid-Afrika toebehoorde aan alle blanken en zwarten die daar woonden. Volgens hen betekende dit een fundamentele gelijkschakeling "van de allochtone onteigenaars met de autochtone slachtoffers, van de blanke uitbuiters met de zwarte uitgebuitenen en van de Europese overheersers met de Afrikaanse onderdrukten". Voorts verwierpen SOBUKWE cum suis de in het 'Freedom Charter' geformuleerde bescherming van bepaalde rechten van de verschillende bevolkingsgroepen en rassen, omdat zij een dergelijke bepaling in strijd achtten met het volstrekt non-raciale karakter dat Zuid-Afrika huns inziens moest krijgen. Ook meenden de pan-afrikanisten dat het handvest zich niet principieel keerde tegen het vrije ondernemerschap en daardoor in strijd kwam met het door hen nagestreefde 'Afrikaanse socialisme'. Tenslotte hadden zij

*Inmiddels is 9 augustus in anti-apartheidskringen gepromoveerd tot 'Dag van de Zuidafrikaanse Vrouwen'.

ernstige bezwaren tegen de grote invloed die blanke communisten in hun ogen hadden gekregen binnen de 'Congress Alliance' en daardoor op het ANC. Interessant genoeg waren de communisten op hun beurt van mening dat de economische bepalingen in het 'Freedom Charter' zeker niet spoorden met hun uiteindelijke idealen. Volgens hen was het handvest niet uit op een socialistische staat, maar alleen op een "nationale democratie", waarbinnen een grote rol bleef weggelegd voor prive-bezit en de middenstand. Het paste evenwel geheel binnen hun strategie om van deze bezwaren op dat moment geen punt te maken.

Breuk.

Uiteindelijk liepen de interne tegenstellingen binnen het ANC zo hoog op dat het tijdens een op 2 november 1958 ergens in Transvaal gehouden vergadering tot een breuk kwam. SOBUKWE en zijn medestanders verlieten de organisatie en richtten in de loop van het volgende jaar het 'Pan-Africanist Congress of Azania' (PAC) op.